

וירא: העוקד והנעקד

הרעיון של המבט הכפול בתורה, שבאמצעותו ניתן לקבל פרספקטיבה עמוקה יותר על רעיונות, מצוות וסיפורים היסטוריים, יכול לבוא לידי ביטוי באופנים שונים. לעתים על ידי חזרה כפולה של הפרשיה בתורה. לעתים על ידי שילוב של תפיסות שונות בתוך סיפור אחד, ולפעמים על ידי אמצעים ספרותיים שונים המתבררים על ידי המפרשים. בסיפור עקידת יצחק, כפל המבט מושג על ידי קיומן של שתי דמויות מרכזיות בסיפור: אברהם ויצחק וההנגדה החריפה בין דפוס ההתנהגות שלהן.

הסיפור מציג את אברהם כדמות מאד פעילה בסיפור. כפי שדרשו חז"ל על 'וישכם אברהם בבוקר' – זריזין מקדימים למצוות. (פסחים ד' א'. וכן ברש"י כאן). הזריזות והפעלתנות מודגשות באמצעות משפטים קצרים הפותחים בפעלי עשייה: כמו בפסוק ג': 'וישכם אברהם בבוקר / ויחבוש את חמורו / ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו / וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים. חלקים שאין בהם חידוש בעשייה, מושקפים בסיפור. בכך מוסברת הקפיצה מפסוק 'וישכם אברהם בבוקר' לפסוק הבא: 'ביום השלישי וישא אברהם את עיניו – אירועי הימים שבינתיים לא מסופרים, כי לא נעשה בהם דבר משמעותי נוסף על פני ה'וילך' של בוקר היום הראשון.

כך גם בהמשך, פסוקים שבהם סדרות משפטים קצרים וחתוכים, רווי פעלתנות: 'ויקח אברהם את עצי העולה / וישם על יצחק בנו / ויקח בידו את האש ואת המאכלת / וילכו שניהם יחדיו.' וכן הלאה.

בניגוד לאברהם, יצחק פסיבי לחלוטין. בחלק גדול מן הפסוקים בהם נזכר יצחק, הוא נמנה בין ה'חפצים' שאברהם אבינו מטפל בהם בפעלתנותו היתירה: 'ויחבוש את חמורו, ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עולה ויקם וילך אל המקום...' בשלב הזה של הסיפור, יצחק אפילו אינו נמנה בין ההולכים, אברהם הוא ההולך, יצחק נלקח, יחד עם הנערים, עצי העולה והחמור. 'ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו' – יצחק הוא נושא משא, כמו החמור להבדיל. לא 'ויתן בידו', אלא 'וישם על'! גם בעקידה עצמה, כך הוא התאור, יצחק הוא השה: 'ויערך את העצים, ויעקד את יצחק בנו, וישם אתו על המזבח ממעל לעצים'. כביכול, רק הסדר התהפך, קודם שם את העצים על יצחק, וכעת שם את יצחק ממעל לעצים.

הברכה בסיום ניתנת לאברהם לבדו. ויצחק בכלל נעלם, משעה שהוחלף באיל. בדרך חזרה, נאמר 'וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע', ויצחק אפילו לא נזכר בין השבים.

המעשה היחיד המיוחס ליצחק בכל הסיפור אינו מעשה אלא דיבור: השאלה 'הנה האש והעצים ואיה השה לעולה'. קדמה לה הקריאה 'אבי' והמענה 'הנני בני'. בסך הכל, שבע מלים, בשני משפטים, אם אפשר להחשיב את הקריאה 'אבי' כמשפט. לפני ואחרי השיחה הקצרה בין האב לבנו, מופיעות המלים 'וילכו שניהם יחדיו' שהן בעצם המלים היחידות המייחסות ליצחק שותפות אקטיבית בהליכה. אלמלא תוארה הליכתו של יצחק ודיבורו, אפשר היה לחשוב שמדובר בתינוק שאביו נושאו על כפיים, כדרך שמוליכים את הבן לברית מילה ולפדיון.

ה'וילכו שניהם יחדיו' מלמד שיצחק לא התנגד לעקידה, קיבל את תשובתו של אביו, והמשיך איתו בדרכו, בין אם הבין את המרומז בדבריו אודות הקרבן המיועד ובין אם העדיף שלא להבין. ולפיכך, משתמע מן הסיפור שעל אף הפעלתנות היתירה של אברהם והפסיביות המתמיהה של יצחק, שניהם יחדיו הלכו אל העקידה והיו שותפים במצווה.

העקידה היא מצווה קשה. ליתר דיוק – בלתי אפשרית. זו הפעם היחידה שבה ציוה הקב"ה על אדם להקריב קרבן אדם, וגם זו, לא היתה מכוונת להתקיים מלכתחילה. אדרבה, רבים המפרשים המבינים שסיפור העקדה נועד להצביע על חומרת האיסור של הקרבת קרבן אדם. מנהג שהיה קיים בימים ההם בין האומות והתורה דוחה אותו בתוקף.

עם זאת, בדרכם אל העקידה, לא ידעו אברהם ויצחק שייפטרו ממנה, התנהגותם מציגה בפנינו שתי דרכים להתמודד עם מצוה קשה וכואבת. הבסיס המשותף לשניהם – הוא היעדר ויכוח עם הצו האלקי. הציות מוחלט. הציות מרשים עוד יותר כאשר זוכרים שאברהם אינו יודע היטב להתמקח עם הקב"ה על גזירותיו, כפי שנהג כשנודע לו על התכנית להפיכת סדום. חשוב לשים לב לכך שהשתיקה מלווה את הפרשה כולה משני הצדדים, גם את אברהם לא שומעים כמעט מדבר.

במה שונים אברהם ויצחק? בדפוס הפעולה. אצל אברהם מתבטא הקושי שבמצווה בפעלתנות היתירה, כמעט אפשר לומר - קדחתנות. זו דרך שבה אנשים רבים בוחרים לבצע משימה שאינה נוחה להם – להזדרז ולסיים, להפטר ו'להיות אחרי זה'. אצל יצחק מתבטא הקושי בפסיביות: כיוון שהמצוה הוטלה על אברהם והוא פועל בנחישות וביעילות, יצחק אינו רואה צורך להשתתף בפעלתנות הזאת. (זאת על פי פשוטו של מקרא, לא כך הדבר לפי חלק מן המדרשים המתארים את השתתפותו של יצחק במעשים). הוא אינו מקשה על אברהם, אינו מעכב, ובכך הוא מסייע לאברהם להתגבר גם על הקושי המעשי וגם על הקשיים הרגשיים.

יש מצבים שבהם אדם נדרש למעשה שיש בו עקידה, של רגשות ושל מחשבות, ואז הוא עושה את הדברים תוך התנתקות רגשית מן הפעולה. במובן מסוים, הוא פועל באופן 'אוטומטי' או, במקרה שיש בצדו משהו פעיל, הוא נוטל את העמדה הפסיבית, הלא-פעילה. אולי זו היא הסיבה שבשלה לא יוחס ניסיון העקידה ליצחק, אף לא נאמר שהתברך בזכותה. מכיון שהוא השתתף בעקידה רק 'כדי לצאת ידי חובה', אך ללא ההתלהבות המלווה את עשייתו של אברהם.

אי אפשר לשפוט את יצחק בבקרתיות על כך, אולם אפשר ללמוד ממנו דרך נוספת בעבודת השם. דרך שהיא לגיטימית במקומות קשים. לעתים צריך להכיר בכך, שמעשים מסוימים או מצוות מסוימות נעשות על ידי האדם בלי התלהבות ויוזמה, אלא מכח החובה, ועל מנת לצאת ידי חובה. החידוש של יצחק הוא שגם במקרה כזה הוא משתף פעולה באופן מלא, אינו מפריע לעשייה וליוזמה, ובודאי שאינו מתווכח ומתמקח. הוא ממלא את צו ה' כמות שהוא. כשמדובר במסירת הנפש, זו עצמה מעלה גדולה ביותר.